

**POTRZEB** (21) sb [m i f] indecl i vb

o jasne; -é- (3), -e- (1); -é- *OpecŻyw, BiałKat*; -é- : -e- *PudłFr* (1:1). ◇ -b́ (5), -(b) (16).

W znac. **II.**: ~ Rodzaj łącznika w praet i con: było (1), [była].

Formy czasów i trybów bez łącznika lub z łącznikiem: inf potrzeb być (1). ◇ praes potrzeb (8), potrzeb jest (5), [jest potrzeb, potrzeb bywa]. ◇ [praet potrzeb było(-a).] ◇ fut potrzeb będzie (2), będzie potrzeb (1). ◇ con byłoby potrzeb (1), [by potrzeb, by potrzeb było].

Szyk przeczenia „nie”: praes nie potrzeb (1), [nie jest potrzeb]. ◇ [praet nie potrzeb było.] ◇ con nie byłoby potrzeb (1), [by nie potrzeb było]. ~

Sł stp notuje, Cn brak, Linde XVI w. (trzy z niżej notowanych przykładów).

**I.** sb (3) :

1. To, że coś jest potrzebne, nieodzowne, konieczność, mus, potrzeba (1) :

Zwroty: [»potrzeb mieć [aby]« = *potrzebować*: my wlfyfcy ktorzy fye nie ffczelliwie z ládámá rodziemy/ potrzeb mamy/ ábyfmy fobie Bogá oycá przez tego iednacza [Krystusa] vbłagáli/ y przednawali ZebrzydOdpow x2v.]

»[czego] potrzeb nie mieć« = *nie potrzebować*: Częfto ludzie Bogá żądaiá/ Ktorych rzeczy potrzeb nie máią BierEz 13.

2. Tyle, ile trzeba, dosyć; w zdaniu zaprzeczonym: za mało [czego] (2) : [w której puszczej jest potrzeb sarn ku zamkowi. *LustrPom* 180.]

[Zwrot: »mieć potrzeb swą [na czym, ku czemu]« = *wystarcza komuś*: Paśnego od zamku nie najmują, iż mają potrzeb swą na włóce wymierzanej mianowitej ze wsi Richtenau, którą obrócili na paśnie *LustrMalb* I 22; Łąk też mają potrzeb swą ku wychowaniu dobytku domowego. *LustrMalb* I 91.]

Wyrażenie przyimkowe: »z potrzeb« (2): Owoc/ iáko znam/ nie doyrzał do końcá/ Lecz téz podobno niémiał zpotrzeb fłóncá. *PudłFr* 15; Gdy kufel pełny w ręku/ á w nim z potrzeb grzanek *PudłFr* 64.

**II.** vb W funkcji czasownika niewłaściwego: coś jest potrzebne, trzeba, należy; wypada; z łącznikiem typu „jest” lub „bywa” bądź bez niego (tylko w praes lub con); w praet i con: było (1), [była]; oportet *HistAl*; expedit, necesse est *Vulg* [praes; z łącznikiem „jest”, [„bywa”] (8), bez łącznika (5); ~ potrzeb jest (8), [jest potrzeb]; ~ „nie” przed wyrazem hasłowym [przy elipsie łącznika] (1), [przed łącznikiem]. ◇ praet było potrzeb (1), [potrzeb było, była]; ~ [„nie” przed wyrazem hasłowym [przy elipsie łącznika]]. ◇ fut potrzeb będzie (2), będzie potrzeb (1). ◇ con byłoby potrzeb (1), [by potrzeb było, by potrzeb]; ~ „nie” przed łącznikiem (1), [przed wyrazem hasłowym]] (18) : Abowiem, kto mało żąda, A co potrzeb w tym dosić ma Dla swojej żądzej poczesnej Dostojnej sławy prawej, Prožen jest wrzodu ciężkiego, Nabywania łakomego *BierRozm* 19.

potrzeb kogo, czego (4): *BierEz* M; *LibLeg* 11/14; że zá thą fprawą w wierze nie będzie iuż żadnego MYSTERIVM trzebá/ iedno rozumu potrzeb lámego będzie/ á oczu y wízu mięśnych *SarnUzn* H5; żeby miedzy wlyfctkami ná świećie ludźmi goracá miłość byłá/ nie byłoby potrzeb prawá. *GórnRozm* L2v; [ZapWpolActCon 1545 9/335v; A izby tłumaczow na potym niepotrzeb było/ ale żeby złożeni byli [...] Xiążęcia iafność w Przułiech [!] rć. otym fię zdawna ftała y pieczołowała/ Aby tycho/

ktorzy nie są rodu Niemieckiego/ [...] do szkoły trzymano *UstKościel* 160v; Aczkolwiek słuchy albo pokuty nieiały potrzeb ięft/ a wśakoż mamy rozumieć/ iż nam bywa darowane grzechow odpulśczenie *ConfKwiat* Iv; *LustrMalb* I 116]. Cf [»piędzy potrzeb«, »toć jedno tego potrzeb«].

[*potrzeb dla kogo*: A gdysz dla pośpolitego pokoyv, thak dobrze dla waż yakoy dla naż, thego ięft potrzeb *ZapWpolActCon* 1545 9/335v.]

*potrzeb komu* (6): Ten który sważ krowę doi/ ten natargu nyepoštoj. Náiada łye mleká dofić/ nyepotrzeb mu go łtargu ność. *March*<sup>1</sup> A3v; By przod nádarczył onego/ Komu więcey potrzeb tego. *BierEz* M; *LibLeg* 11/10; *HistAl* D8v; *KwiatKsiąż* Gv; [A thak kv dołczia łzłow a prawdi miedzi themi tho ofłobami potrzeb nam ięft barzo wiznania ktore ięft vczynel v waż Speczik niedawno łtraczony. *ZapWpolActCon* 1545 9/335v; *Kaz* 92; *UstKościel* 91]. Cf *potrzeb komu cum inf* „być”.

*potrzeb komu cum inf* „być” *jakiemu* (1): thak też krolowi potrzeb być takim/ aby ná ofłatnie dokończenie baczył *HistAl* G3v.

*potrzeb ku czemu* (1): niotrzbá iuz bárzo rány máczáć iedno co potrzeb ku wymywaniu *SienLek* 147v; [*ZapWpolActCon* 1545 9/335v; *UstKościel* 54v].

*cum inf* (5): *March*<sup>1</sup> A3v; *HistAl* D8v; *KwiatKsiąż* Gv; LEndźwi tedy iż są tych członkow łchowáním/ potrzeb naprzod o ich przygodách pogádać *SienLek* 104v; Otóż potrzeb náśladować Pána y iego pokornéy náuki *BiałKat* 32v; [Audire est opere precium. Potrzeb ięft łlucháć. *TerentMatKęł* Al; Quid opus factu effeť. Co by potrzeb vtzynieć. *TerentMatKęł* B5; *Kaz* 92; Dłategośżeśmy [...] vłtawę a porządek naż kołcielny/ s nowu przeirzeć/ y iak dla proftakow potrzeb była obiańic/ y w iedne Xięgi zebrać dali *UstKościel* a3v; podług rołkazania Chrıstufowego/ przyłtrzegano być ma/ aby nie potrzeb było/ onei [klątwy]/ naprzećiw komu vżywać *UstKościel* 62; gdyby iá [wolność chrześcijańską] niekto tak chćiał wykładać/ iakby niepotrzeb było dziełięciorga przykazania więcei chować *UstKościel* 81, 180v].

*cum A cum inf* „być” *jakiego*, [*jakim*] (1): A iáko Moizełz podnioł wężá ná pułczy/ ták potrzeb / ięft łyná człowieczego być podniełionego. *RejPos* 152; [Abowiem nie telko łáme mowiáce potrzeb być vmieiętne: ále też obcy vtzácy łie y piłłacy mogá być bárzo vtzeni. *KsięgiEklez* A2v; bo potrzeb ięft łtąd/ nietylko łáme one łsráelity być vczonemi/ ále też y obce mócz być vczáć łie y piłłac bárzo vczone. *Leop* 1577 *Eccli Prolog* (Linde)].

*Ze zdaniem dopełnieniowym* (3): Tytz są łłowa ktorécie<sup>m</sup> mowił k wám gdym ięśćze był s wami/ ijez potrzeb ięft aby napelńiony byly wślyťki rzeczy/ ktore piłány są w zákonie Moijzélłowy<sup>m</sup> [...] o mnie. *OpecŻyw* 169v; A ięłłize nie chcecie łie poddáć páńłtwu náłzemu/ potrzeb ięft ábyłłcie nád nas mocnieyłzy byli *HistAl* D5v; A przeto przelpiecznego zdrowia młodzieńczicy/ potrzeb yeť iżeby przez vłtawiczną pracą vłmierzani bywali. *KwiatKsiąż* D; [*DramStp* I 628; KTokolwiek zbawion być chce/ przed wśłemi rzeczmy potrzeb iemu ięft/ aby miał wiarę prawá Chrześciańłką. *UstKościel* 91, 84v; *Leop* 1577 *Ioann* 18/14 (Linde)].

*W konstrukcjach eliptycznych w zdaniach okolicznikowym bez dopełnienia* [w tym: co ‘ile’ (3), gdzie (1), kiedy (1)] (5): Nie rzekłes mi w miednice wody day Abo co potrzeb przypráwiay *BierEz* C2; *BierRozm* 19; lecz teras yeťth myr z ye<sup>80</sup> k.m. a przetho kiedj tobie bedzie potrzeb [...]. the nadzieye

mam o nim m. panye Ze tobie polli tve przepvfczacz beda *LibLeg* 11/10, 11/14; *SienLek* 147v; [*ListyPol* 1542/254].

*Frazy*: [»gwałtowna potrzeb«: Mąła robotá/ máły grzech Zwłalfczá gdy gwałtowna potrzeb *KorczRozm* F2.

»niewielka potrzeb«: Siana tego niewielka potrzeb bywa *LustrMalb* I 116.

»pieniędzy potrzeb«: A przetořz ku takowemu Bořkiemu a řprawnemu odpuřtowi/ řadnych piędźy potrzeb nieieřt/ iedno wiary prawei a řywei. *UstKořciel* 54v.

»toć jedno tego potrzeb« = *to tyle, to wszystko*: Hoc reliquum est. Toć koniec. Toć iedno tego potrzeb. *TerentMatKęř* K7.]

»więcej, [wielmi] potrzeb; [wielka potrzeb]«: *BierEz* M; [Peropus est. Wielmi potrzeb. *TerentMatKęř* A8; Przetořz tego wielka potrzeb ieřt/ aby ty vrzędy dwa rozdzielne/ [...] będąc/ roznie tefz vżywane były *UstKořciel* 84v].

[*Szereg*: »być nie może ani potrzeb jest«: a ieřly każdego dnia [*modlitwa poranna*] być niemoże/ ani řnac potrzeb ieřt/ wřřak przy namniei Niedzielię każdei/ maią być trzymane. *UstKořciel* 143v.]

Cf NIEPOTRZEB, **POTRZEBA**

RS, ZCh